

En el 150 aniversari de Rosa Luxemburg, publiquem aquest repàs sobre les seves principals contribucions al pensament socialista.

Quan, a l'agost de 1893, al Congrés de Zuric de la Segona Internacional, la presidència de l'assemblea va cridar el seu nom, **Rosa Luxemburg es va obrir pas de pressa entre el públic de delegats i militants** que omplia de gom a gom la sala. Era una de les poques dones presents a l'assemblea, encara molt jove, de talla petita i amb una deformació al maluc que l'obligava a caminar coixa des de l'edat de cinc anys. La seva aparició semblava suscitar entre els presents la sensació de tenir al davant una persona més aviat fràgil.

La qüestió nacional a Polònia

Però tothom va quedar sorprès quan, després de pujar a una cadira per fer-se sentir millor, va aconseguir atreure l'atenció de tots els assistents **per l'habilitat de la seva dialèctica i l'originalitat de les seves tesis**, que els va fascinar. En efecte, per a Rosa Luxemburg, l'objectiu central del moviment obrer polonès no havia de ser la construcció d'una Polònia independent, com es repetia de forma unànime. Polònia encara era tripartida entre els imperis alemany, austrohongarès i rus; l'assoliment de la seva reunificació es presentava com una fita força difícil i llunyana, i en canvi calia proposar a la classe treballadora objectius realistes, que haurien de generar lluites pràctiques en nom de necessitats concretes.

Amb un raonament que desenvoluparia en els anys següents, va polemitzar amb aquells que emfatitzaven el tema nacional, des del convenciment que la retòrica del patriotisme s'utilitzaria perillosament per debilitar la lluita de classes i relegar la qüestió social a un segon pla. A les moltes opressions que patia el proletariat, no calia afegir-hi «la subjugació a la nacionalitat polonesa». Per fer front a aquest parany, **Luxemburg proposava la implementació d'autogovernos locals i el reforç de les autonomies culturals** que, un cop instaurat el mode de producció socialista, actuarien com a barrera contra la possible reaparició de manifestacions de xovinisme i d'altres noves discriminacions. A través del conjunt d'aquestes reflexions, va distingir la qüestió nacional de la de l'estat nació.

Una existència contracorrent

L'episodi del Congrés de Zuric simbolitza tota la biografia intel·lectual de la que hom considera un dels exponents més significatius del socialisme del segle XX. Nascuda fa 150 anys, el 5 de març de 1871, a Zamość, a la Polònia oprimida per l'ocupació tsarista, Luxemburg va passar la seva vida als marges, lluitant contra nombroses adversitats i anant sempre a contracorrent. D'origen jueu, discapacitada de per vida, als vint-i-sis anys es va traslladar a Alemanya, on només va poder obtenir la ciutadania mitjançant un matrimoni de conveniència. **Pacifista convençuda a l'època de la Primera Guerra Mundial**, va ser empresonada diverses vegades per les seves idees. Va ser una enemiga ardent de l'imperialisme durant una nova i violenta etapa colonial. Va lluitar contra la pena de mort enmig de la barbàrie. Sobretot, va ser una dona que va viure en mons habitats gairebé exclusivament per homes. Sovint va ser l'única presència femenina tant a la Universitat de Zuric, on es va doctorar el 1897 amb una tesi sobre *El desenvolupament industrial de Polònia*, com a la direcció del Partit Socialdemòcrata Alemany. En aquest partit va ser la primera mestra de l'escola central per a la formació de quadres, càrrec que va ocupar entre 1907 i 1914, període en què va elaborar el projecte inacabat d'escriure una *Introducció a l'economia política* (1925) i va publicar *L'acumulació del capital* (1913).

Wikimedia Commons – Michael Sander

A aquestes dificultats s'hi van sumar el seu esperit independent i la seva autonomia ^ - una virtut que no sol ser gaire apreciada tampoc en els partits polítics d'esquerres.

Amb la seva viva intel·ligència, **Luxemburg tenia la capacitat de desenvolupar noves idees i de saber defensar-les**, sense cap temor reverencial, ans al contrari, amb una franquesa desarmant, en presència de figures del nivell d'August Bebel o Karl Kautsky, que havien tingut el privilegi de formar-se a través del contacte directe amb Engels. El seu objectiu mai va ser repetir les paraules de Marx, sinó interpretar-les històricament i, en cas escaient, ampliar-ne l'anàlisi. L'expressió lliure de la seva opinió i l'exercici del dret a manifestar posicions crítiques dins del partit van ser per a ella exigències irrenunciables. El partit havia de ser un espai on poguessin conèixer diferents posicions, si els que s'hi integraven compartien els seus principis fonamentals.

Partit, vaga, revolució

Va superar els nombrosos obstacles amb els quals es va trobar i, en el marc del gir reformista d'Eduard Bernstein i del debat acalorat que en va seguir, va esdevenir una figura coneguda en la principal organització del moviment obrer europeu. Si, en el famós text *Les premisses del socialisme i les tasques de la socialdemocràcia* (1897-99), Bernstein havia convidat el partit a trencar amb el passat i a transformar-se en una simple força reformista, en l'escrit *Reforma o Revolució?* (1898-99), Luxemburg va respondre amb fermesa que, en tots els períodes de la història, «el treball de reforma social només es mou en la direcció i durant el temps determinats per l'impuls que li hagi estat donat per la darrera revolució». Aquells que creien poder aconseguir en el «galliner del parlamentarisme burgès» els mateixos canvis que hauria aportat la conquesta revolucionària del poder polític, no havien escollit un «camí més tranquil i segur cap al mateix objectiu, sinó un altre objectiu». **Havien acceptat el món burgès i la seva ideologia.**

La qüestió no era millorar l'ordre social existent, sinó construir-ne un de completament diferent. El paper dels sindicats —que només podien arrencar a les patronals condicions més favorables dins del mode de producció capitalista— i la Revolució Russa de 1905 li van donar l'oportunitat de meditar sobre quins podrien ser els subjectes i les accions capaços de provocar una transformació radical de la societat. En el seu llibre *Vaga general, partit i sindicats* (1906), tot analitzant els principals esdeveniments que s'havien produït arreu de l'Imperi rus, va destacar la importància fonamental dels sectors més amplis del proletariat, generalment no organitzats. Per a ella, **les masses eren les autèntiques protagonistes de la història.** Va observar que a Rússia «l'element de l'espontaneïtat» (concepte pel qual va ser acusada d'haver sobreestimat la consciència de classe present a les masses) havia estat rellevant i que, per tant, el paper del partit no hauria d'haver estat la preparació de la vaga, sinó [^] d'assumir la «direcció política de tot el moviment».

Per a Luxemburg, la vaga de masses és «el pols viu de la revolució, i al mateix temps el seu motor més poderós». És la veritable «forma de manifestació de la lluita proletària en la revolució». **No és una acció aïllada, sinó la culminació d'un llarg període de lluita de classes.** No es podia tampoc passar per alt que «en la tempesta del període revolucionari, el proletariat canvia, de manera que fins i tot el bé més preuat, la vida, i per descomptat el benestar material, tenen un valor ínfim en comparació amb l'ideal de lluita». Els treballadors adquirien consciència i maduresa. N'eren la prova les vagues massives a Rússia, que havien passat «del terreny econòmic al polític de forma gairebé natural, de manera que era gairebé impossible traçar una línia de separació entre els dos».

Comunisme significa llibertat i democràcia

Pel que fa a les formes de l'organització política i, més concretament, al paper del partit, en aquells anys Luxemburg va protagonitzar una nova encesa polèmica, aquest cop amb Lenin. En el text *Un pas endavant, dos passos enrere* (1904), el líder bolxevic defensava els acords adoptats pel segon congrés del Partit Obrer Socialdemòcrata de Rússia i concebia el partit com un nucli compacte de revolucionaris professionals, una avantguarda que havia de dirigir les masses. Luxemburg va objectar en *Problemes d'organització de la socialdemocràcia russa* (1904) **que un partit extremadament centralitzat generava una dinàmica molt perillosa:** «l'obediència cega dels militants a l'autoritat central». El partit havia de desenvolupar la participació social, no ofegar-la, «mantenir viva la correcta consideració per les formes de lluita». Marx havia escrit que «cada passa del moviment real era més important que una dotzena de programes». Luxemburg va ampliar aquest postulat i va afirmar que «els passos en fals d'un moviment obrer real són, a nivell històric, incommensurablement més fructífers i preciosos que la infal·libilitat del millor comitè central».

Aquesta controvèrsia va adquirir encara més rellevància després de la revolució soviètica de 1917, a la qual va oferir el seu suport incondicional. Preocupada pels esdeveniments que s'anaven produint a Rússia (començant per les modalitats amb què es va abordar la reforma agrària), Luxemburg va ser la primera, en el camp comunista, a observar que un «règim d'estat de setge prolongat» acabaria afectant «de forma degradant la societat». En el seu text pòstum *La revolució russa* (1922 [1918]), va reiterar que la missió històrica del «proletariat que ha assolit el poder» era la de «crear una democràcia socialista en lloc de la democràcia burgesa, no de destruir totes les formes de democràcia». Per a ella, comunisme significava una «participació més activa i lliure de les masses populars en una democràcia sense límits» **que no preveia la presència de líders infal·libles que les guiessin.** Un horitzó polític i social realmen

diferent només podria assolir-se mitjançant un procés complex, i no reservant l'exercici de la llibertat «només als partidaris del govern i als membres d'un partit únic».

Estava fermament convençuda que «el socialisme, per la seva naturalesa, no es pot concedir des de dalt». El socialisme hauria d'ampliar la democràcia, no restringir-la. Va afirmar que es podria «decretar allò que és negatiu, la destrucció, però no el que és positiu, la construcció». Aquest era un «terreny verge» i només «l'experiència podria corregir i obrir nous camins». La Lliga Espartaquista —nascuda l'any 1914, **després de la ruptura amb el Partit Socialdemòcrata Alemany**, i que més tard passaria a ser el Partit Comunista Alemany— només prendria el poder «per la voluntat clara i inqüestionable de la gran majoria de les masses proletàries de tota Alemanya».

Wikimedia Commons – Giorno2

Tot i practicar opcions polítiques oposades, **socialdemòcrates i bolxevics havien ambdós concebut erròniament la democràcia** i la revolució com dos processos diferenciats o alternatius l'un a l'altre. Per contra, el cor de la teoria política de Luxemburg es centrava en la seva unitat indissoluble. El seu llegat va quedar esclafat entre aquestes dues forces: els socialdemòcrates, còmplices del seu brutal assassinat, quan tenia només 47 anys, a mans de milícies paramilitars, la van combatre sense pietat pels continguts revolucionaris de les seves reflexions, mentre els estalinist

procurarien curosament silenciar el seu llegat a causa del caràcter crític i llibertari del seu pensament.

Contra el militarisme, la guerra i l'imperialisme

L'altra pedra angular de les seves conviccions i la seva militància va ser la combinació d'oposició a la guerra i activisme antimilitarista. Sobre aquestes qüestions, Luxemburg va ser capaç de modernitzar el bagatge teòric de l'esquerra i de fer adoptar resolucions clarividents als congressos de la Segona Internacional que, de no haver estat ignorades, haurien obstaculitzat els plans elaborats pels fautors de la primera guerra mundial. La funció dels exèrcits, el rearmament constant i la repetició de guerres no s'havien d'interpretar només a la llum de les categories clàssiques del segle XIX. Es tractava, com ja s'havia afirmat reiteradament, de forces que reprimien les lluites obreres, eines útils per als interessos de la reacció i que, a més, produïen divisions en el proletariat, però que també responien a un concret propòsit econòmic de l'època. **El capitalisme necessitava l'imperialisme i la guerra, fins i tot en temps de pau**, per incrementar la producció, així com per conquerir, tan bon punt les condicions hi fossin favorables, nous mercats en les perifèries colonials extra europees. Tal com va declarar a *L'acumulació del capital*, «la violència política no és altra cosa que el vehicle del procés econòmic». Aquesta afirmació va ser seguida per una de les tesis més controvertides de la seva obra: que el rearmament era indispensable per afrontar l'expansió productiva del capitalisme.

Era un escenari molt diferent de les representacions optimistes dels reformistes i, per descriure-ho millor, Luxemburg va encunyar un eslògan que tindria un èxit enorme: «socialisme o barbàrie». La barbàrie, va explicar, **només es podria evitar mitjançant la lluita conscient de les masses** i, atès que l'oposició al militarisme requeria una forta consciència política, es posicionà entre els més ferm partidaris de la vaga general contra la guerra —una arma que molts sectors i exponents de l'esquerra, Marx inclòs, van subestimar. El tema de la defensa nacional s'havia d'utilitzar contra els nous escenaris bèl·lics i l'eslògan «guerra a la guerra!» havia de situar-se «al cor de la política proletària». Com va escriure a *La crisi de la socialdemocràcia* (1916), també coneguda com a *Juniusbroschüre*, la Segona Internacional havia fallit per no haver sabut «implementar una tàctica i una acció comunes del proletariat a tots els països». Per tant, a partir d'aquell moment, el proletariat havia de tenir com a «propòsit principal», fins i tot en temps de pau, «lluitar contra l'imperialisme i impedir les guerres».

Sense perdre la tendresa

Cosmopolita, ciutadana «d'allò que vindrà», va dir que se sentia com a casa «arreu del món, allà on hi hagi núvols i ocells i llàgrimes humanes». Apassionada de botànica i amant dels animals, com es desprèn de la lectura del seu epistolari, **era una dona d'una sensibilitat extraordinària**, que va mantenir intacta malgrat les amargues experiències que la vida li va reservar. Per a la cofundadora de la Lliga Espartaquista, la lluita de classes no acabava amb les pujades salarials. Luxemburg no volia ser un simple epígon i el seu socialisme mai no va ser economicista.

Immersa en els drames de la seva època, **va intentar innovar el marxisme sense qüestionar-ne els fonaments**. El seu intent és un constant toc d'alerta per a les forces d'esquerra, perquè no limitin la seva acció política a la consecució de pobres pal·liatius i no renunciïn a la idea de canviar l'estat de coses existent. La seva manera de viure, la seva capacitat de realitzar paral·lelament elaboració teòrica i activisme social, són una lliçó extraordinària, inalterada al llarg del temps, que parla a la nova generació de militants que han decidit continuar les moltes batalles que ella havia emprès.

Foto de portada: Wikimedia Commons – Frank Behsen

Traducció de Rolando d'Alessandro

Vols que t'informem de les novetats de Catarsi Magazin?

Correu electrònic

He llegit i estic d'acord amb l'avís legal i la política de privacitat del web.

SÍ, VULL ESTAR AL CORRENT DE TOT!

Les dades personals s'utilitzaran per l'enviament d'informació i promocions. El responsable és Cultura 21, SCCL. L'usuari pot revocar el seu consentiment en qualsevol moment i exercir els drets que l'assisteixen mitjançant correu elect.

redaccio@catarsimagazin.cat. Pot consultar aquí la política de privacitat.